

ZALAIK A RÁBAKÖZBEN

1. Felső-Rábaköz az egykori Sopron vármegye egyik járása volt. Délen és keleten az Öreg-Rába, nyugaton a Kis-Rábával párhuzamosan északi irányba tartó Répce, északon pedig az említett két folyó találkozása után a Rábca, illetve a Hanság határolta. A 18. század kezdetén megközelítőleg 25 település tartozott ehhez a térséghez. Azért a bizonytalanság a számok tekintetében, mert több olyan faluról tudunk, amely jogilag éveken át létezett, valójában azonban a török által ideiglenesen vagy véglegesen elpusztított lakatlan hely volt. Oslí, Tamási a századelőn újjáéledt, Ordód a szomszédos település, Babót része lett, Hidász azonban sohasem épült újjá, noha évtizedekig bírója, pecsétje volt, és a máshol menedékre talált embereket még 1750 táján is *Hidászi* előnévvel nevezték meg.

A 18. század elején lendületes fejlődés indult el, megértéséhez szükséges az előző századok eseményeinek felidézése. A 16. század végén és a 17. század folyamán a török pusztította a lakosságot, a 17–18. század fordulóján a kuruc-labanc háborúk dúlták fel a vidéket. Gazdátlanra váltak a települések, a határok, az itt lakók vagy a pusztításnak estek áldozatul, vagy elmenekültek, a nehezen megszelídített földek újból elerdősödtek, elmozsarasodtak, az árvizek erőteljesebben károsították a vidéket. 1671-ben kivégezték a Rába-Répce vidék legnagyobb birtokosát, Nádasdy Ferencet, s megközelítőleg 10 évnyi átmeneti állapot után az Esterházyaké lett ez a hatalmas terület. Az életfeltételek rosszak voltak, általánossá vált a létbizonytalanság.

Az alábbiakban néhány falu népességi adataival szemléltetem, hogy a Rákóczi-szabadságharc után milyen kis létszámúak voltak a Felső-Rábaköz települései, és ez az állapot mekkora változáson ment át alig 40 év alatt. A 25 vizsgált községből néhányat ragadok ki a folyamat jellemzésére, bemutatom, hány család élt 1715-ben, 1728-ban és 1754-ben az adott helyen. Kapuvár: 111→167→258; Babót: 32→71→96; Beled: 29→62→108; Bogyoszló: 18→62→81; Hövej: 11→28→30; Kisfalud: 23→95→98; Mihályi: 54→101→104; Vitnyéd: 22→66→58.

Ezt a 16–17. század eseményeihez kötődő folyamatot szeretném a családnevek segítségével értelmezni, ahol az adatok lehetővé teszik, ott megerősíteni. Az önkéntes betelepülés nyomait, illetve a tudatos betelepítés nevekben kimutatható bizonyítékait keresem. Megvizsgálom az idegen hangzású, idegen írású – elsősorban német – családneveket és az eredetileg más etnikai közösséghez tartozást jelző népnévi indítékú neveket, valamint a település- és helynévi alapú családneveket. Ez utóbbiak elsősorban -i képzővel vannak ellátva, de akad köztük kis számban képző nélküli pusztai helynévből alakult családnév is. Az 1715-ös, 1728-as és az 1754-es országos összeírás (conscriptioes regniculares) Soproni Levéltárban fellelhető (Perceptoralia IV.14.a) adataiból dolgoztam.

1715-ben 209-féle családfőnevet rögzítettek. 1715 és 1728 között majdnem 2,5-szeresére (553→1336) nőtt a térség családjainak a száma. Igaz, hogy az 1715-ös adatok 18 település állapotát mutatják, míg 1728-ban 22 településről van adatunk. Ez a gyors iramú fejlődés 1728 és 1754 közti 26 esztendőben egy kicsit lassult: 1336-ról 1510-re emelkedett az összeírt családok száma. (Lehetséges, hogy az egymást követő összeírások váltak egyre pontosabbá.) A névkincs gazdagodása jól látható (1728: 413-féle, 1754: 476-féle különböző családnév). Ebben a két és fél évtizedben a névféleségek számában nagyobb arányú az emelkedés, mint a családok számában: 174-gyel több ez utóbbiak száma (13%) és eközben 63 új név jelent meg (15%). A névgyakoriság enyhén csökkent. Az átlagos névgyakoriság 2,65-os, falunként ez jóval kisebb. HAJDÚ MIHÁLY vizsgálatai

alapján tudjuk, hogy a 16. században országszerte 2 körüli a családnevek megterhelése, majd a kételemű nevek kötelezővé válásával lesz ez a szám egyre magasabb. (HAJDÚ 1998: 70).

2. A 18. század első évtizedeiben lendületes újratelepítés indult meg, különösen az Esterházy-birtokokon. Ezt a fejlődést igazolja az új, az eddigiektől eltérő nevek számának a gyarapodása. 1715-ben a 209-féle összeírt név között alig akadt idegen hangzású. A legtöbb név világos, érthető jelentésű köznévi, tulajdonnévi, melléknévi tartalmú szó. (Valószínűleg ekkor már több, más vidékekről betelepült család tartózkodott itt, de ők minden kötelezettség alól mentességet kaptak, így kimaradtak az összeírásból. A gondolatmenetet nem cáfolja ez a tény, mivel ők csak néhány éve élhettek itt, tehát a felvázolt folyamat iránya igaz.) A névanyagban 16 az idegen írású és hangzású: 7 német (*Arczt, Bider, Drinker, Grab, Glanszer, Hancz, Pair*) és 9 szláv, főként horvát eredetű sorolható ide (*Dikovics, Bencsics, Ivánkovics, Krajnicz, Kumnics, Letnics, Marics, Mikolics, Taricz*). A horvát nevűek korábbi évek okleveleiben, irataiban is szerepeltek már.

A nem magyar eredetű családnevek

Eredet	1715	1728	1754
	209-féle név %-ában	413-féle név %-ában	476-féle név %-ában
német	3,34	10,17	15,34
horvát	4,31	7,02	5,04
egyéb	1,42	3,14	5,46
összesen	9,07	20,33	25,84

Az idegen írású családnevek idegen hangzást is rögzítenek, mivel a 18. század kezdetén bemondás alapján írták össze a faluk lakosságát, így az írás szinte mindig a beszélt nyelvet tükrözte vissza. Grubacsevics Ferenc tisztartó 1710-ben Esterházy herceghez írott leveléből tudjuk, hogy: „A fiatal német kolóniát szinte megtizedelték.” (OL. Esterházy család hercegi ágának levéltári anyaga, P 150 1143 cs.); azaz a Nádasdy Ferenc által már támogatott német ajkú népesség betelepítése megindult, de a kuruc kori harcok idején erősen lelassult, sőt sok üldözésben volt részük az ide érkezőknek. A hét német eredetű név az előforduló eltérő nevek 3,34%-át teszi ki. A *Garab* az egyetlen (ez a családnév az 1682-es gartai névsorban a betelepülő német családok között olvasható *Grab* formában; későbbi kézírással a *Garab Mihók* nevet írták mellé), amely 3 családot jelöl, a többi mind egy-egy családot nevez meg, így a megvizsgált 18 falu családfői közül 1,63%-nak van német hangzású neve.

A nem magyar eredetű családfőnevek

Eredet	1715	1728	1754
	553 családfőnév %-ában	1336 családfőnév %-ában	1510 családfőnév %-ában
német	1,63	3,74	5,96
horvát	1,26	3,14	2,32
egyéb	0,91	0,97	2,05
összesen	3,80	7,85	10,33

A *Pintér* (KÁZMÉR MIKLÓSNÁL 1414-ből van az első adat), a *Bognár* (1402-ben) ugyancsak idegen, német alapszavú név, de évszázadok óta jelen vannak a magyar névkincsben, így ezeket a magyar nevek közé soroltam.

A 18. század elején a névanyagnak csupán 9,07%-a idegen hangzású, és ez a családok neveinek 3,80%-át foglalja magába.

1728-ban, körülbelül egy évtized elteltével már jól látszik a többször megfogalmazott szándéknak az eredménye, tudniillik, hogy a pusztá helyeket be kell telepíteni. Esterházy József Antal 1719-ben a szentmiklósi tiszttartóját így utasítja „...a pusztá helyekre német jobbágyokat kell telepíteni, s mentül hamarább szép rendtartást lehet a község közé behozni, valamint a német dominiumokban vagyon. Ezek mellett a magyar jobbágy is megtanulja a Gvéreknek [német Gewähr-Buch] rendszerét” (DERCSÉNYI 1956: 85). Efféle ösztönzések hatására érkezett a 17. és 18. század fordulóján, a 18. század első évtizedeiben sok német ajkú római katolikus vallású telepes a Rábaközbe, elsősorban a mai Ausztria és Bajorország területéről. A betelepítési szándék beszédes példája Dénesfa ekkor rögzített névanyaga: a 26 családból 4 magyar, 2 horvát és 20 német nevű van. A háromféle magyar név (*Gyűrű, Molnár, Győrvári*) négy családot jelöl, a többi 22 idegen, betelepített személy (*Anrájter, Bominger, Cump, Faber, Gangl, Herman, Hoaler, Imanecker, Jorovics, Klaus, Krászl, Mandler, Moar, Parics, Paudler, Praj, Sach, Salemon, Schmitt, Staumberger, Szinebel, Tobinger*).

Az összeírásban szereplő 22 rábaközi település névanyagában 42-féle német eredetű családnév fordult elő, ez a 413-féle név 10,17%-a, és a családok 3,74%-a.

Hasonlóan megemelkedett a horvát eredetű családnevek száma. 29-féle névvel gazdagodott a névkincs, ez 7,02%. Például: *Degovics, Dezerics, Dezomics, Kovacsics, Puskovics* stb. Ezek a nevek 42 család egyedítésére szolgáltak (3,14%), ami mutatja azt is, hogy állandó, megtelepedett népességről van szó, egy név már több családra vonatkozott. Tudjuk, hogy a Sopron és Moson vármegyei területekre már a 15. századtól kezdve érkeztek horvát anyanyelvű családok, elsősorban kis- és középnemesek. Enyingi Török Bálint is sok horvát és rác származású tisztviselőt alkalmazott a birtokain, 1613-ban például Veszékenyben *Rácz István* Török Bálint erdőinek az őrzője.

Egyéb, legtöbbször valamely szláv nyelvterületről érkező családok neve a névféleségek 3,14%-át adja, ez a családok 0,97%-a (*Bencsik, Csiczák, Gilicz, Kutsora* stb.). Akadnak e csoportban latinul írt foglalkozásnevek név helyett: *Coturnarius, Cantor, Comendant*.

Az idegen hangzású nevek az előforduló különböző névfajtáknak az egyötödét (20,33%) jelentik ebben az időben, a családoknak pedig a 7,85%-a rendelkezik nem magyar hangzású névvel.

Az 1754-es összeírás 22 településen 476-féle nevet rögzített, ez 1510 családfőt nevezett meg. Az átlagos névgyakoriság 3,17.

Ebben a Nádasdy Boldizsár nevével fémjelzett összeírásban 73 eltérő német eredetű név található, ez a 476-féle névnek a 15,34%-a. Például *Apeller, Bruk, Fischer, Hochsinger, Hoffer, Klauser, Linsenhauer, Ritter, Scherer, Schneider, Tobler, Wolf, Zasing* stb. A családok közül 5,96%-ot jelölnek ezen nevek.

Szép számban akadnak továbbra is horvát eredetű családnevek. Például: *Csörgits, Degovits, Galavics, Garabics, Lukonics, Lukovics, Ugronovics* stb. Összesen 24-féle név fordul elő (5,04%). Lényeges különbség, hogy a német eredetűek esetében 1,23 a gyakoriság, a horvát neveknél viszont 1,45. Tehát ezek a családok már jobban gyökeret ereszt-

tettek, ugyanazzal a névvel több családfőt azonosítanak. A családfők 2,32%-ának van horvát hangzású neve.

Az egyéb kategóriába sorolt nevek között ilyenek fordulnak elő mint: *Deluki, Korbeli, Franek, Ludban, Menegati, Soldik*...Megszaporodott ezen névváltozatok száma (5,46%), de szinte mind egyszeri előfordulású, tehát nemrégiben érkeztek viselőik, még nem nevezhetők tősgyökeres lakosoknak. A családfők 2,05%-a rendelkezik ilyen névvel.

A század közepére nagyot változott a névkincs eredet szerinti összetétele. Ugyanis 1720-ban a különböző családnevek alig egytizede, 1728-ban már egyötöde, 1754-ben pedig egynegyede idegen eredetű. (9,07→20,33→25,84) Nem csupán az előforduló nevek között nő az aránya, hanem a megnevezett családfők számában is emelkedés figyelhető meg (3,97→7,85→10,33).

3. Az 1700-as évek első felében az előbb vizsgáltaknál természetesen nagyobb százalékban vannak jelen a máshonnan érkezett, idegen tájakról betelepült emberek. Erről tanúskodnak a népnévi eredetű családnevek. Ezek évszázadok óta itt élő családokat nevezhetnek meg: *Horváth* (KÁZMÉR MIKLÓSNÁL 1430-ból van az első Sopron környéki adat: *Janko Horvat*), *Németh* (KÁZMÉR 1993: 1367), *Tóth* (KÁZMÉR 1993: 1320). Ők tulajdonképpen már asszimilálódott rábaköziek, rég magyar az anyanyelvük.

Népnévi eredetű családnevek

Családnév	1715 (%)	1728 (%)	1754 (%)
<i>Németh</i>	7,05	5,91	5,36
<i>Horváth</i>	2,89	4,72	5,56
<i>Tóth</i>	2,72	2,24	2,65
<i>Rác</i>	0,18	0,29	0,19
<i>Lengyel</i>	0,18	0,22	0,19
<i>Török</i>	0,36	0,22	0,13
<i>Pajor</i>	-	0,07	0,13
<i>Orosz</i>	0,18	-	-
<i>Bolgár</i>	-	-	0,06
<i>Polák</i>	-	-	0,06
<i>Cseh</i>	-	-	0,06
<i>Mizer</i>	-	0,07	-
<i>Móré</i>	-	0,07	-
Összesen	13,56	13,84	14,43

A század közepére kialakul, hogy mind a *Németh*, mind a *Horváth*, mind az egyéb népnévi eredetű családnevek csoportja – ahol a *Tóth*-nak a többinél nagyobb súlya van –

a családfők körülbelül 5-5%-át nevezi meg. A három említett néven túl a többinek mind a század első évtizedeiben, mind a közepén kicsi a jelentősége.

A népnévi eredetű családnevek a kételemű nevek kialakulása óta jelen vannak a névanyagban, így ezek arányaiból csak óvatos következtetést vonhatunk le, de azért néhány érdekes megállapítást tehetünk a segítségükkel. Látható, hogy nem csupán a német vagy horvát hangzású nevek mennyisége szaporodik a 40 év folyamán, hanem a *Németh* (39→77→81) és *Horváth* (16→63→84) családnevek száma is. Az összeírásokban ritkán fordul elő, az anyakönyvekben viszont többször találunk ilyen bejegyzéseket: *Horváth alias Ellencsics*, *Németh alias Teitebner*. Ezek az adatok megerősítik THIRRING GUSZTÁV megállapítását, mely szerint a Rábaköz nem válik etnikailag tagolttá, az idekeült családok nagyon gyorsan beilleszkednek, úgy tűnik tudatosan asszimilálódnak.

A 10 leggyakoribb név között mind a három vizsgált időpontban jelen van a *Németh* és a *Horváth* családnév.

név	1715			1728			1754		
	előfordulás	%	elterjedtség	előfordulás	%	elterjedtség	előfordulás	%	elterjedtség
<i>Németh</i>	39	7.05	14	77	5.76	16	81	5.36	19
<i>Horváth</i>	16	2.71	10	63	4.72	17	84	5.56	20

Az adatokból az következik, hogy e két név viselőinek a száma nőtt: a *Németh* esetében 2,1-szeresére, a *Horváth* családnévnél 5,25-szorosára. Eközben a két név elterjedtsége erősödött, különösen igaz ez a *Horváth*-ra: 10-ről 20-ra emelkedett azon faluk száma, ahol előfordul e név. A névanyagon belüli arányok változása a *Németh* esetében csökkenést mutat (7,05%-ról 5,36%-ra esett vissza), míg a másodiknál erőteljes emelkedés figyelhető meg (2,71%-ról 5,56%-ra nőtt). Ez az eredmény azt is jelentheti, hogy a német nyelvterületről származók inkább megőrizték eredeti családnévüket (a névanyagban 3,82%-ról 10,17%-ra, majd 16,81%-ra emelkedett), míg a horvátok esetében az eredeti családnév helyett (3,34%-ról 8,96%-ra, majd 6,09%-ra változott) az etnikai hovatartozást kifejező *Horváth* megnevezések száma gyarapodott.

4. A biztos megélhetést nyújtó és a korábbi századokban biztonságot ígérő Rábaközbe folyamatosan érkeztek déli irányból magyar anyanyelvű betelepülők. „A közös gondok, a hasonló helyzet mellett a megyehatárokat túllépő főnemesi birtoklásnak volt a következménye a régió megyéinek (Sopron, Vas és Zala megye) szoros kapcsolata. Ugyancsak átlépték a megyehatárokat a bene possessionatus nemesség hivatalvállaló, gyakran főúri szolgálatban is álló képviselői ... Mellettük az egyre terjeszkedő török elől számos armalista és kisbirtokos nemes húzódott fel familiarisi szolgálatáért kisebb-nagyobb területet kapva a védettebb területekre. Különösen sok Zala és Vas megyei nemes vált így Sopron megyei birtokossá Nádasdy Tamás és utódai alatt.” (TÓTH 1994: 7)

Ezek a 16. és a 17. századra vonatkozó gondolatok megerősítik, hogy a jó megélhetést kínáló Rábaköz mindig is vonzotta a gazdálkodókat, de a terület nagy részét birtokoló Nádasdyak is ösztönözték ezt a folyamatot.

Az előző adatok azt mutatták, hogy az új betelepülők új nevekkal gazdagították a névállományt, eközben a gyakoriság nem nőtt jelentősen, mivel ezek a családok még újak voltak e tájon, nem bokrosodott el a nevük. Ha a származási helyre utaló *-i* képzővel alakult magyarok adta családneveket vizsgáljuk meg, láthatóvá válik egy korábbi

állapot is, ugyanis ebben a csoportban elterjedt, elbokrosodott nevek is akadnak, és ez a tény a családok régi, tartós jelenlétére mutathat rá. A névföldrajzi vizsgálat igazolja az előbb idézett gondolatot, miszerint korábban a magyar anyanyelvű lakosság déli irányból húzódtott fel a Rábaközbe.

A hely- és településnévi motivációjú *-i* képzős családnevek aránya jelentősnek mondható mind a három vizsgált időpontban. Az 1715-ben összeírt 553 család közül 64-nek a nevében van jelen az *-i* képzős forma (11,57%). A 209-féle névből 48-féle tartozik e csoportba (22,97%). 39 családnév mindössze egyszer fordul elő: 81,25%. Ebből adódik a névgyakoriság alacsony mutatója: csupán 1,36. Hasonlóak az eredmények 1728-ban és 1754-ben is, jóllehet tisztán érzékelhető egy folyamat elindulása, sőt erősödése. Az összes családnéven belül alig változik e névfajta aránya, viszont az új nevek száma csökken, a névkincsen belül visszaszorulóban van: 22,48%→19,61%→18,49%. Természetesen ezzel párhuzamosan emelkedik a nevek gyakorisága: 1,36→1,77→1,87. Szembetűnő a helynévi alapú egyszeri előfordulásúak visszaesése: 81%→69,14%→63,63%, amelyből, ha óvatosan is, de levonható az a következtetés, hogy a déli irányú betelepülés megszűnőben van, a korábban ide érkezett családok által meghonosított névanyag vált egyre elterjedtebbé. A folyamat a török idején és a Nádasdyak birtoklása alatt volt eleven. Ahogy az adatok mutatták, az ide tartozó 48 névből 39 egyetlen család megkülönböztetésére szolgált. A fennmaradt 9 eltérő névből öt családnév ugyanazon a településen két családot nevezett meg: *Erdélyi, Hegyi, Kapui, Szanyi, Zsirai*. Különböző településeken élő, de ugyancsak két-két családra vonatkozik az *Erdődi* és a *Szőlőssi* név. Beledben három *Buti* nevű család élt. E nevet KÁZMÉR MIKLÓS a származási hely motiválta csoportba sorolja, noha a település- vagy helynév nem lokalizálható. A *Buti* név azóta is jellegzetesen beledi név maradt. Ezen adatok ismeretében kiemelkedően magas a kilencedik: a *Szalai* családnév előfordulásának a száma: 9 családfőt nevez meg, ráadásul egy falun belül is már többször megtalálható. Páliban és Szárföldön három-három esetben, Kapuváron kétszer, Bogyoszlón egyszer. A két következő időpontban is kiemelkedően magas e név előfordulásának száma (9→14→24), akkor, amikor még a nevek jelentős része egyetlen családot identifikál.

1728-ban a 81 különböző névből 56 csupán egyszer található meg a névsorokban, 12 név ugyanazon a településen belül nevez meg két családot, 8 pedig más-más faluban. A *Gici* háromszor, a *Borsodi, Füzi, Hegyi* név négyszer, a *Szalai* pedig 14-szer kerül elő. A következő összeírásban is feltűnő a *Szalai* név gyakorisága. Itt már az 56 egyszeri előfordulású mellett 24 a két-három családot megnevező név. Négyszer találjuk meg a *Borsodi, Foki, Hegyi* nevet, ötször a *Buti, Füzi, Őri (Eöry)*, és nyolcszor a *Szigeti* családnévet, huszonnégyyszer pedig a *Szalai*-t. Egyrészt az e névvel jelölt családok száma magas, másrészt a név elterjedtsége is figyelemre méltó: 1715-ben 4, 1728-ban 6, 1754-ben pedig 10 településen élnek *Szalai* nevűek.

KÁZMÉR MIKLÓS a birtokról, lakó- vagy származási helyről elnevezett családnevek közé sorolja. A *szala ~ zala* azonosságát igazolja: „A megyenévben és a helynévben is az *sz > z* zöngésülés csak a 18. században indult meg (a számos 1720-i családnév biztosan *sz-szel* hangzott), s így a korábbi adatok *z*-je is mindig *sz* hangértékű.” (KÁZMÉR 1993) Ez a név egymagában is képes igazolni a korábban idézett gondolatot, mely szerint a Zalából való betelepülés az előző (16–17.) századokban jellemző volt e tájon. Az *-i* képzős helynévi alapú névtípuson belül gyakori (kiemelt első helyet foglal el), valamint

a Felső-Rábaköz falvaiban feltűnően elterjedt. A teljes névanyagon belül a tizedik leggyakoribb név a *Kiss*-sel együtt, annak ellenére, hogy ez a névtípus a kételemű nevek megszilárdulása idején a területen nem jellemző. A leggyakoribb 10 között foglalkozásnévi indítékúak: *Takács*, *Varga*, *Molnár*, *Kovács*, *Szabó*; népnévi motivációjúak: *Németh*, *Horváth*, *Tóth* és tulajdonságot jelölők: *Nagy*, *Kiss* szerepelnek. A *Kiss*-sel egyező arányban (1,5–2%) a 10. helyen ott található mindhárom időpontban a *Szalai* is. Más-más arányban, de a 40 év folyamán változatlanul ezek az élvonalban lévő családnevek.

A település- és helynévi alapú családnevek névföldrajzi vizsgálata szintén megerősíti azt az állítást, hogy – a magyar anyanyelvűek esetében – a déli irányból való betelepülés volt jellemző a Rábaközre.

1715-ben az összeírt 209-féle névnek a 22,97%-a tartozik a származási helyet, birtoklást motivációként magába foglaló nevek közé. Külön választom a nagyobb tájegységre, megyenévre vagy közszói tartalomra épülő családneveket az egyes megyék településnevéből kialakultaktól. Külön pontba sorolom a Sopron, Vas és Zala megyei településnévből alakultakat és egy közös pontba a fennmaradtakat.

1. Tájegység: *Bakony*, *Erdélyi*.

2. Megyenév: *Baranyai*, *Borsodi*, *Pesti*, *Somogyi*, *Szalai*, *Turóczi* (helynévi indítékúak is lehetnek).

3. Határnévi tartalmú közszó: *Hegy*, *Nyilasi*.

4. Sopron megyei településnévből, külterületi helynévből alakult (a 18. századi közigazgatás alapján sorolom be): *Büki* (Bük ma Vas megyéhez tartozik), *Hegyközi*, *Kapui* (a mai Kapuvár középkori neve), *Kisfaludi*, *Lócsi* (ma Vas megyéhez tartozik), *Sági* (valószínűleg Simaság része, ma Vas megye), *Szanyi*, *Szili*, *Zsirai* (9). Egyedül a *Sági* név Sopron megyéhez kötése bizonytalan, ugyanis *Ság* nevű település szinte mindegyik környező megyében található.

5. Vas megyei: *Dornai* (Dornó), *Káldi*, *Kökedi* (ma Nagykölked), *Komláti-Komjáti* (Komját), *Öri* (Őriszentpéter vagy Alsóőr, Felsőőr a mai Burgenlandban), *Patty* (ma Rábapatty), *Szigeti* (Sárvár mellett) (7). A Sziget településnév pontos helyhez kötése bizonytalan, vonatkozhat többek között a mai Györszigetre is.

6. Zala megyei: *Bözöredi* (Bezeréd), *Gyöngyösi* (ma Rezi része), *Kávási*, *Letnei* (Letenye), *Ormándi*, *Szalai*, *Sennyei* (Senye, Sénye), *Tapolcai* (8).

7. Egyéb megyék: Győr megyei: *Rabi* (talán a Rába helynévből, amely később Szentmihály lett); Somogy megyei: *Füzi*, *Kutasi*, *Pocza* (CSÁNKI: *Polcza-Pócza* nevű pusztá); Tolna megyei: *Böcskei* (Bölcske), *Teveli*; Pest megyei: *Pesti*, *Sambuki* (Zsámbok).

Nem lokalizálható megnyugtatóan a *Buti*, *Erdődi*. Zalaerdőd későbbi keletkezésű, de CSÁNKInál található említés a Zala megyei Erdődfalváról. Ugyancsak CSÁNKI szerint a Kapuvári várhoz tartozó hely volt Kapuvár és Osli között, esetleg a Szatmár megyei *Erdőd* is lehet a névadás alapja. A *Karsai* KÁZMÉR szerint a *Krassai* név (Krassó) változata. A *Piri* vezetéknev nem valószínű, hogy a Győr megyei Pér települést jelenti, ezt ugyanis nem ejtik *i*-vel. A *Szegedi* lehet a *Szigeti* elírása, sok változatban látható (pl. *Szigedi*), de lehet a Zalában lévő *Szegede* településnév a tulajdonnév alapja, de akár a Csongrád megyei nagyváros is. A *Szőlősi* névről sem dönthetjük el, hova köthető, ebben az időszakban 15 megyében van ilyen nevű település. A *Turi* elnevezés indítéka lehet a folyónév, de van ilyen nevű falu Somogyban, Zalában, Fejérben, sőt Pest megyében is...

A felsorolt (nem mindig biztos) adatok azt mutatják, hogy három megyét lehet kiemelni, ahonnan nagyobb számú családnév alapszava adatolható. Ezek közül természetesen Sopron megye a legjelentősebb, ezt követi Zala, majd Vas megye.

1728-ban a 413-féle családnévnek a 19,61%-a az -i képzős helynévi alapú családnév.

1. Tájegységet jelölő név: *Erdélyi*.

2. Megyenév: *Borsodi, Somogyi, Szalai*.

3. Határnévi jelentésű közszó: *Hegyi, Dombi, Pusztai*.

4. Sopron megyei: *Büki, Círáki, Csapodi, Cseri, Hegykői, Homoki* (Fertőhomok), *Kapui, Kisfaludi, Lócsi, Mesterházi, Potyondi, Sobri, Vicai, Zsirai* (14).

5. Vas megyei: *Bozoki, Dornai, Dukai, Eöri, Győrvári, Hídvégi* (Rábahídvég), *Káldi, Keresztesi* (Vaskeresztes), *Komjáti, Kotai* (Kolta), *Kökedi, Kúti* (Vaskút), *Maráczi, Mirathi, Nárai, Niczki, Patyi, Rádi, Rumi, Újvári* (Németújvár). Bozok (Bozsok), Hídvég, Keresztes, Kút más megyékben is megtalálható települések, így 16 név tekinthető meglehetősen biztonsággal Vas megyeinek.

6. Zala megyei: *Béczi* (Béc), *Budai, Foki* (Vindornyafo), *Lendvai, Letenyei, Rátki, Sandi* (ma Somogy megye), *Szalai, Senyei, Tapolcai, Tokaji* (ma Veszprém megye, Sümeg része) (11).

7. Egyéb megyék: Veszprém megye: *Akli, Gecsei, Gici, Kertai*; Győr megye: *Szigeti* (Győrsziget), *Vámosi* (ma Vámoszabadi); Komárom megye: *Komáromi, Oroszlány, Komlósi*; Fejér megye: *Czeczely* (Talán Cece?), *Fehérvári*. Továbbá: *Bedi, Nyitrai* (Nyitra m.); *Böcskei, Földesi* (Tolna m.); *Füzi* (Somogy m.); *Zsámboki* (Pest m.); *Kalocsai* (Bács-Kiskun m.); *Szegedi* (Csongrád m.); *Gréci* (Graz, Ausztria); *Karsai* (Krassó m.), *Vinikai* (Varasd megye). Sok település több megyében is megtalálható, például *Csatári, Lak, Ság, Szilvás, Tur*, néhány név viszont nem lokalizálható: *Burányi, Buti, Topoczki*. A legtöbb név ismét a már említett három megyéhez kapcsolódik.

1754-ben a 476-féle névből 18,49%-nyi az -i képzős származási, birtoklási helyre visszavezethető.

1. Tájegységet jelöl: *Erdélyi*, esetleg *Szilágyi*.

2. Megyenév: a *Borsodi, Pesti, Somogyi* és *Szalai*.

3. Határnévi jelentésű közszó: *Dombi, Hegyi, Kisházi, Kőházi, Kövi, Nyilasi*.

4. Sopron megyei: *Bodonhelyi, Bozai* (Ma Fertőboz), *Családi, Harkai, Homoki, Kapui, Kisfaludi, Lócsi, Oszli* (Osl), *Potyondi, Szanyi, Szili, Udvardi, Vági, Zsirai* (15). A *Család* településnév valószínűleg a rábaközi *Pusztacsalád*-ot jelenti, de nem zárhatjuk ki a lehetséges indítékok közül a Vas megyei *Vámoscsalád* helynevet sem.

5. Vas megye: *Dornai, Dukai, Eöri, Győrvári, Hídvégi* (Rábahídvég), *Káldi, Kazári, Komjáti, Kotai* (Kolta), *Kökedi, Kúti* (Vaskút), *Maráczi, Nárai, Patyi, Rumi, Újvári* (Németújvár) (16).

6. Zala megye: *Baki, Foki* (Vindornyafo), *Kapacsi* (Kapolcs), *Lendvai, Letenyei, Pákai, Pölöskei, Rádi* (Rád, ma Rádó része), *Rátki, Sandi, Szalai, Szenyei, Tapolcai, Tokaji* (14).

7. Egyéb: Győr megye: *Ancheli* (ma Ánghelypuszta, Rábaszentmihály külterületi lakott helye), *Megyeri* (Kismegyer), *Péczi* (Ma Felpéc, illetve Kajárpéc), *Szemerei* (lehet a mai Győrszemere vagy a Sopron megyei Répceszemere is), *Szigeti, Vámosi*. Fejér megyei: *Csákvári, Ceceli, Fejérvári, Móri* (az előző összeírásban *More* változatban írták, a szóvégen -é birtokjel is lehet). Veszprém megye: *Gici, Puli* (Pula, de lehet Felső- vagy Alsópula, ma Burgenlandban), *Patai*. Tolna m.: *Földesi*; Komárom m.: *Konkolyi*; Bara-

nya m.: *Mohácsi*. *Lehotai*, *Nyitrai* Szlovákiában, *Gyili*: Máramarosban Gyil település, Vas megyében a CSÁNKI említette Gyeli település is lehet a névadás indítéka.

Olaszi (az -i utalhat birtoklásra is) nevű hely van Somogyban, Olasz nevű Zalában. A *Szombathelyi* családnév szintén sok megyéhez köthető (Vas, Moson, Somogy)

Nem egyértelműen határozható meg a névadó község földrajzi helye a *Peleci*, *Sarnocza*i, *Vizmati*, *Úri* nevek esetében.

A bizonytalanságok, nehézségek ellenére is jól látható a három megye: Zala, Vas és Sopron összetartozása.

5. Van néhány olyan családnév, amely pusztá helynévből vált személyt jelölő formává. Már az első összeírásban szerepel a *Förhéncz* név. Lehet Zala megyei település, a 18. század végi térképeken fel van tüntetve. Jelentheti azonban a székérrúd tövéénél található alkatrészt is (*föhlérc*, nyelvjárási ejtése *förhénc*). A *Gacs* nevet 1715-ben már két család viseli, az elnevezés indítéka lehet – de nem állítható biztosan – a Galíciából való származás (KISS LAJOS: *Gácsország*). *Bér* Komárom megyei, *Gosztola* Zala megyei, *Küllő* Sopron megyei település- és egyben családnév. A *Szántó* ciráki nemes család neve, sokáig *Szántóházi* néven szerepelnek, nagy valószínűséggel a lerövidült név is őket jelöli. Az 1728-as névsorban található az *Edve* (Sopron m.), a *Mizser* (Zala m.), az 1754-esben az *Aka* (Veszprém m.), a *Samjo* (Somlyó?), a *Raro* (Ráró Moson m.) név. Elképzelhető, hogy a *Bokon* (Hövejen, Himodon gyakori) családnév is e csoportba sorolható, ugyanis a *Bakony* név eltűnése után bukkan fel, KÁZMÉR MIKLÓSNÁL is egy címszó alatt szerepelnek.

Ebbe a típusba kevés név sorolható. Azonban az itt bemutatottak többsége is erősíti a felvetett gondolatot, mely szerint nagyon sok rábaközi családnak Vasban és Zalában találhatjuk meg az őseit.

Hivatkozott irodalom:

CSÁNKI DEZSŐ 1890. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. Budapest.

DERCSÉNYI DEZSŐ 1956. *Sopron és környéke műemlékei*. Budapest.

HAJDÚ MIHÁLY 1998. Dunántúli személynevek a XVI. századból. In: *Emlékkönyv Abaffy Erzsébet 70. születésnapjára*. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke, Budapest.

HORVÁTH ZOLTÁN 1976. *A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében*. Budapest.

KÁZMÉR MIKLÓS 1993. *Régi magyar családnevek szótára*. Budapest.

KISS LAJOS 1978. *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Magyarország történeti helységnévtára (1773–1808) 1987–2000. Magyar Statisztikai Hivatal, Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat.

THIRRING GUSZTÁV 1938. Sopron megye községeinek fejlődése. *Soproni Szemle*.

TÓTH PÉTER 1994. *Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái* I. Sopron.

VARGA JÓZSEFNÉ